

Đợ ng Ti u Bờnh là m t nh ỏ l ỏnh đợ o quan tr ỏ ng nh t c ỏ a th ỏ k ỏ 20 mà h ỏ u nh ỏ không ỏi-tr ỏ phi h ỏ là ng ỏ ỏ i d ỏn Trung Qu ỏ c—b i t đ ỏ n.

ỏỏ Nguyên b ỏ n: *Christian Caryl, “The Skeletons in Deng’s Closet,” Foreign Policy Magazine, September 13, 2011.*

ỏỏỏ *Christian Caryl là ch ỏ bi ỏn Hoa Th ỏ nh Đ ỏ n c ỏ a Radio Free Europe/Radio Liberty. Ông cũng là m t bi ỏn t ỏ p vi ỏn c ỏ a T ỏ p chí Foreign Policy và h ỏ c g i th ỏm ni ỏn c ỏ a Trung Tâm MIT v ỏ Khoa H ỏ c Thu ỏ t Qu ỏ c T ỏ (MIT Center for International Studies).*

Kh ỏch du l ỏ ch Trung Qu ỏ c đợ ng tr ỏ ỏ c ch ỏn d ỏng v i đ ỏ i c ỏ a Đợ ng Ti u Bờnh c ỏng tr ỏ c qu ỏ ng tr ỏ ỏ ng ỏ Th ỏm Quy ỏ n, Qu ỏ ng Đờng

Đợ ng Ti u Bờnh là m t nh ỏ l ỏnh đợ o quan tr ỏ ng nh t c ỏ a th ỏ k ỏ 20 mà h ỏ u nh ỏ không ỏi-tr ỏ phi h ỏ là ng ỏ ỏ i d ỏn Trung Qu ỏ c—b i t đ ỏ n. Trong lúc h ỏ u h ỏ t m ỏ i ng ỏ ỏ i d ỏn Trung Qu ỏ c c ỏng nh ỏ n th ỏnh t ỏch Đợ ng Ti u Bờnh là v ỏ l ỏnh đợ o đ ỏ c ỏ u h ỏ ra kh ỏ i n ỏ n ngh ỏo đ ỏi, đợ ng th ỏ i mang Trung Qu ỏ c v ỏo h ỏng ngũ c ỏc qu ỏ c gia đợ ng đợ u tr ỏn th ỏ gi ỏ i v ỏ m ỏ t k ỏ ng h ỏ, đợ i v ỏ i th ỏ gi ỏ i b ỏn ngo ỏi Mao Ch ỏ T ỏ ch m ỏ i là ng ỏ ỏ i c ỏ khu ỏn m ỏ t đợ ỏ c in tr ỏn ỏo T-shirt c ỏ a d ỏn du l ỏ ch. Không nghi ng ỏ g i n ỏ a: ỏ ngo ỏi qu ỏ h ỏ ng ông, Đợ ng Ti u Bờnh, ng ỏ ỏ i qua đợ i v ỏo n ỏm 1997, ch ỏ c ph ỏ i là ng ỏ ỏ i ít đợ ỏ c t ỏn s ỏng nh ỏ t trong s ỏ c ỏc ch ỏnh kh ỏch th ỏnh c ỏng nh ỏ t c ỏ a th ỏ i hi ỏ n đợ i.

Có nh i u lý do cho đợ u này. Mao đ ỏ tr ỏ th ỏnh m ỏ t bi ỏ u t ỏ ỏ ng ho ỏn c ỏ u b ỏ i gi ỏo đợ u C ỏch M ỏng V ỏn h ỏa do ông kh ỏ i x ỏ ỏ ng ỏn kh ỏ p th ỏ n s ỏ u v ỏ i cu ỏ c n ỏ i l ỏn kh ỏ p th ỏ gi ỏ i c ỏ a gi ỏ i tr ỏ ch ỏ ng l ỏ i ch ỏnh quy ỏ n, t ỏ o cho ông ỏnh h ỏo quang th ỏ i th ỏ ỏ ng, t ỏ n t ỏ i b ỏ t k ỏ chuy ỏ n th ỏ gi ỏ i đ ỏ ti ỏ p nh ỏ n m ỏ t ki ỏ n th ỏ c s ỏu đợ m h ỏ n v ỏ h ỏ u qu ỏ tr ỏ m tr ỏ ng c ỏ a t ỏ i ỏc l ỏ ch s ỏ mà Mao đ ỏ g ỏy ra. (Trong m ỏ t v ỏi nh ỏm n ỏo đ ỏ, s ỏ cu ỏ ng nh i t c ỏ a Mao trong ch i n đợ ch b ỏ o h ỏnh t ỏ p th ỏ c ỏ th ỏ đ ỏ t ỏ o th ỏm s ỏ thu h ỏt cho ông.) Nh ỏ ng c ỏ i c ỏch th ỏ tr ỏ ỏ ng c ỏ a Đợ ng Ti u Bờnh, ng ỏ ỏ c l ỏ i, c ỏ t ỏnh ch ỏ t b ỏ o th ỏ và t ỏch l ỏy, không kh ỏc nh ỏ ng b ỏi di ỏ n t ỏ v ỏ kinh t ỏ ỏ Davos ch ỏ không ph ỏ i là nh ỏ ng cu ỏ c di ỏ n h ỏnh đợ y kh ỏ ph ỏch. Ph ỏ i m ỏ t m ỏ t th ỏ i gian m ỏ i th ỏ y t ỏc đợ ng c ỏ a ch ỏng, và nh ỏ ng th ỏnh qu ỏ, cho dù đ ỏng kh ỏm ph ỏ c, đ ỏ không đợ ỏ c t ỏ o đợ ng đợ g ỏy x ỏc c ỏ m m ỏ nh.

Dù sao, Đợ ng Ti u Bờnh đ ỏ c ỏ m ỏ t cu ỏ c s ỏ ng lý k ỏ và d ỏi l ỏu, v ỏ i nh i u t ỏnh t i t gay c ỏ n và ý

nghĩa hoàn cầu, xứng đáng được xem xét và chi tiết. Vì vậy, chúng ta phải tìm kiếm giáo sư Harvard Ezra Vogel đã dành một phần lớn sự nghiệp hàn lâm của mình để hoàn thành một quyển tiểu sử đồ sộ, Đền Tiếu Bình và Sự Chuyển Đổi của Trung Quốc (Deng Xiaoping and the Transformation of China), có thể coi là một tài liệu biên khảo công phu nhất về hai Đền Tiếu trước đây. Khi thực hiện quyển tiểu sử này, Vogel đã làm một công việc phi thường. Có lẽ nhờ ông đã hợp tác tốt với các tài liệu, cũng như những người trung gian Đền Tiếu ở Trung Quốc kể từ năm 1921. (Tôi không thể nói rằng tôi ganh tị với ông về nhiệm vụ này, cũng may mà có người như ông đã làm một việc như vậy.)

Đã có một số tiểu sử về Đền Tiếu Bình trước đây – của sử gia bên tính Benjamin Yang, nhà cầu ngoại giao bên tính Richard Evans, chuyên gia bên tính chu Michael Marti – nhưng Vogel có thể được coi là bao quát nhất về một thông tin. (Maurice Meisner đã viết một cuốn sách kể về Đền Tiếu Bình và thời điểm của ông, nhưng nó không bao gồm chi tiết của một quyển tiểu sử.) Vogel không bỏ qua một điều gì, và điều này trên hết là một điều mới mẻ. Nhưng đôi khi trong một cuốn sách 928 trang với những chương không hạn chế “Đi tìm chân kinh tế và cải cách nông thôn, 1978-1982” – nó làm người đọc mệt mỏi. Nếu bên tính muốn biết những chi tiết của thời kỳ sự nghiệp của Đền Tiếu Bình, bên tính sẽ phải đọc phần hoàn hảo, nhưng nếu bên tính muốn tìm hiểu thêm về đời sống của hai Đền, bên tính có thể phát cáu. Vogel có thể bị nhầm lẫn rằng sự nghiệp của một chính khách là để tài quan trọng nhất, và tất nhiên đó là sự thật – đến một mức nào đó. Tuy nhiên, một cuốn tiểu sử, bên tính chính bên tính cần của nó, cũng nên là một thiên tiểu thuyết – tất nhiên là một thiên tiểu thuyết không bị kiểm duyệt. Sự thật thì tàn nhẫn là một thời kỳ bất công và bất công vẫn còn tiếp diễn. Trước thời giáo sư Vogel, sử gia William Taubman đã viết một cuốn tiểu thuyết về Khrushchev, trong một quyển tiểu sử có nhiều giá trị nghiên cứu nhưng cũng đầy những tình tiết châm biếm tuy nhiên. Vogel, người có lẽ, có vẻ như hợp tác trong chuyển biến những khía cạnh đen tối hoặc khiếm khuyết trong quá khứ người hùng của mình. Nhưng nghĩ về vĩ đại, những tình tiết éo le với đầy đủ sự kinh ngạc, và cái mùi nồng nồng cay cay của ông lãnh đạo vùng Tỵ Xuyên được người cha được sống đầy đủ những trang giấy.

Vogel du lịch thường xuyên sang Trung Quốc từ thập niên 1960, và qua nhiều năm đã tạo dựng được mối quan hệ gần gũi với những người thân của Đền Tiếu Bình và các viên chức lãnh đạo trong Đền Tiếu ở Trung Quốc – cả hai này dĩ nhiên đã tạo sự phong phú cho cuốn sách. Nhưng khi Vogel tiếp tục thu thập một điều mới mẻ về đời sống của ông, nó thường không phát xuất từ một tài liệu, mà là vì người đọc ông hỏi chuyển đã thực sự chia sẻ quan điểm của họ. Lẽ dĩ nhiên phát biểu được đáng kể nhất của xu hướng phát triển con trai út của Đền Tiếu Bình: “Cha tôi nghĩ rằng Gorbachev là một tên ngu.”

Bên tính có thể lập luận rằng nếu xét về tình cảnh này chính là nền tảng của toàn diện câu chuyện về Đền Tiếu Bình và hai khuynh hướng rất khác biệt giữa Trung Quốc và Liên Xô. Vào năm 1956, sau khi đã có 30 năm kinh nghiệm trong sự nghiệp chính trị sôi động, Đền Tiếu Bình là người đứng đầu phái đoàn Trung Quốc đến Moscow trong dịp Hội Đền Tiếu 20 của Đền Tiếu ở Liên Xô, nơi Nikita Khrushchev đã phát biểu “bài diễn văn bí mật” lên án chính sách tôn thờ cá nhân Stalin. Nhưng những thành viên bên tính ngoài bên tính tham dự, Trung Quốc thì ra đã không có mặt trong hội trường khi Khrushchev công khai nhìn nhận tội ác và những thất bại cá nhân của Stalin, nhưng họ đã sớm bị bắt đầu với nội dung bài diễn văn.

Thời điểm bài diễn văn của Khrushchev, Gorbachev vẫn là một thanh niên đầy nhiệt huyết,

những năm sau đó đã áp dụng những nỗ lực của Khrushchev để cải cách và mở t chính tr
những không h thi t k m t đ đ ng l i kinh t h u hi u nào cho n c Nga. Đ ng Ti u Bình – t i
th i đ i m c a bài phát bi u đã là m t công ch c tr i qua nhi u th p k c a các cu c đ u tranh
đ m máu chính tr – đ i đ n k t lu n ng c l i v i Gorbachev. N u h th ng chính tr c a m t
qu c gia tôn sùng các nhà lãnh đ o c a nó nh các v th n, ông nh n đ nh, kéo h xu ng t m
m c c a th ng dân ch c ch n s gây nhi u nh h ng r i lo n. T t nh t c đ các v th n an
t a trong lúc ng i lãnh đ o h u tr ng t p trung s c l c vào vi c c i thi n đ i s ng hàng
ngày c a nhân dân. Khi ông n m quy n vào cu i th p niên 1970, Đ ng Ti u Bình đã quy t
đ nh xem kinh t nh y u t hàng đ u. M c dù ông và hàng tri u ng i khác đã tr c ti p h ng
c n th nh n c a Mao Tr ch Đông trong cu c Cách m ng Văn hóa, ông đã t n đ ng m i n l c
đ đ m b o v trí c a Mao Ch t ch nh m t siêu anh hùng c a C ng hòa Nhân Dân Trung
Qu c.

Đó là m t k ho ch n y sinh nh ng thành công di u k . Nh ng c i cách mà Đ ng Ti u Bình và
các đ ng chí liên minh đ x ng vào năm 1979 là chi n đ ch bài tr n n nghèo đói l n nh t
trong l ch s nhân lo i. Trong 33 năm v a qua, k ho ch th tr ng c a Trung Qu c đã đ a
hàng trăm tri u dân thoát kh i c nh đói nghèo. Vogel vi t, "Khi Đ ng Ti u Bình đã tr thành
nhà lãnh đ o u vi t vào năm 1978, th ng m i gi a Trung Qu c và th gi i đ t t ng c ng đ i i
m c \$10 t , trong vòng ba th p k qua, nó đã phát tri n g p trăm l n."
Dĩ nhiên, Đ ng Ti u Bình đã t đó n i r ng các lĩnh v c t do cá nhân cho ng i dân Trung
Qu c, ngay c khi ông tàn nh n b o v s toàn tr c a Đ ng C ng s n và tr tr nh ng c i cách
c b n v dân ch . Trong tháng 6 năm 1989, Đ ng Ti u Bình đã ch n đ đ ng l i đàn áp các
cu c bi u tình c a sinh viên B c Kinh và các thành ph khác v i nh ng ch th tàn b o làm
hoen i ti ng t m ông t đó. Nh ng cu c c i cách kinh t v n ti p t c – ph n l n vì ông đã
ch ng minh cho các viên ch c b o th nh ng n l c c a mình nh m t h u v c a Đ ng C ng
s n. Nh Vogel đã tinh t phân tích, Cu c Tham Quan mi n Nam c a Đ ng Ti u Bình vào năm
1992, khi h Đ ng nhi t li t ng h các Khu Kinh T Đ c Bi t mà ông đã kh i x ng vào nh ng
năm cu i th p niên 1970, đã tác đ ng các nhà c i cách kinh t và giúp h giành đ đ c m t v
th quan tr ng v t m chính tr ra kh i tay đ i th . T đó, ng i dân Trung Qu c ch a bao gi
ph i quay v quá kh , và ngày nay th gi i ph i khâm ph c nh ng k t qu c a h .

Đ ng Ti u Bình đã dành n a ph n đ u c a s nghi p dài 76 năm làm tông đ c a Mao – và
ông đã theo sát gót ng i ch mình trong chính sách coi r m ng s ng con ng i. (Nh Vogel
đã ghi chú, trong nh ng năm dài làm chính y quân s , Đ ng Ti u Bình đã n i ti ng là ng i
không ng n ng i k t thúc m ng s ng nh ng ng i lính đ i quy n c a mình khi th i c đòi h i.)
Tuy nhiên, trong m t lúc nào đó- có l trong chi n đ ch Đ i Nh y V t th m kh c đã gi t h i
kho ng 45 tri u ng i vào cu i th p niên 1950 – Đ ng Ti u Bình m t o t ng v s b t kh
ng c a Mao Ch t ch. Năm 1961, h Đ ng có m t bài di n t tr c các tín h u Đ ng, trong đó
ông tuyên b tri t lý “m c đích bi n mình cho ph ng ti n” v i m t câu t c ng c c a T
Xuyên: "Không quan tr ng chuy n mèo đen hay tr ng dài mi n là nó b t đ đ c chu t." Đây là
cách h Đ ng mu n Đ ng đ t k ho ch kinh t lên trên tinh th n cách m ng – m t k ho ch
mà Mao hi u xác đáng nh s thách th c đ i v i khuynh h ng chính tr c a mình. Đó chính là
s khác bi t v quan đ i m mà sau đó đã suýt gây “t n n” cho Đ ng Ti u Bình trong th i Cách
m ng Văn hóa, và m t l n n a sau cái ch t c a Chu Ân Lai vào năm 1976. T ng c ng Đ ng
Ti u Bình đã b thanh l c ba l n b i nh ng k thù c a mình –sau m i l n ông l i v n m quy n
hành th m chí còn l n h n th i tr c khi b thanh l c.

Vogel rßt cßlßy trong vißc chú trßng đßn thßi đßi mß sau lßn trß lßi thß ba vào năm 1977 cßa Đßng Tißu Bßnh, sau khi nhßng vißn chßc cßt trß cßa Đßng đß lßt đß gßa phß cußng tßn cßa Mao là Giang Thanh và các đßng mßnh cßa bà trong Tß Nhßn Bßng. Theo sß sßc tßnh cßa tßi, Vogel dành rißng 263 trang trong mßt quyßn sách dày 928 trang chß đß mô tß các sß kißn trong hai năm 1978-1979, khi Đßng Tißu Bßnh đßt đß cß đßa vß lßnh đßo cao nhßt cßa Trung Qußc và bßt đßu khßi xßng công cußc cßi cách. Không cßn phßi nói đßu xa, hß Đßng đß tißp nhßn bài hßc kinh tß tß các nßc Đßng Á khác đß tiên phong trên con đßng hißn đßi hóa theo chính sách đßc tài vßi đßnh hßng thß trßng, bao gßm (mßa mai thay!) qußn đßo ly khai Đài Loan.

Ngß i Mß theo bßn tßnh thßng lißn kßt thành quß cßa thß nghißm và cßi cách vßi tußi trß, nhßng Đßng Tißu Bßnh đß hßn 70 khi ông tác đßng công cußc thay đßi khá ngoßn mßc này. Vogel đß làm mßt công vißc bßc thßy khi xây đßng lßi rßt nhißu nhßng chi tißt chính trß tß mß đß tßo nên sß chuyßn đßi cßa Trung Qußc.

Tuy nhiên, Vogel lßi vßng vß khi thußt lßi nhßng khoßnh khßc không mßy đßp cßa nhà lßnh đßo Đßng Tißu Bßnh. Chß cßn nßu ra mßt thßi đß: phong trào Chßng Cánh Hßu vào năm 1957 – lúc Đßng Tißu Bßnh giám sát mßn hß lßnh cßa Mao Trßch Đßng – đß cß Vogel tß là mßt "cußc tßn công tàn ác vào khoßng 550.000 nhà trß thßc đßi lßp bß chßp mß cánh hßu" do đß đß "hßy dißt nhßng trí óc khoa hßc và kß thußt tßu vißt cßa Trung Qußc đßng thßi gßy chia rß nhißu thành phßn khác." Dù sao, theo Vogel, Đßng Tißu Bßnh đß theo lßnh Mao dißt trß thành phßn đßi lßp chß vì ông "bß khó chßu vß chuyßn mßt sß nhà trß thßc đß ngßo mßn và không công bßng trong cách chß trßch các quan chßc đßng hßt sßc cß gßng thi hành nhißm vß phßc tßp và khó khăn cßa hß." Hß? Không chß nào Vogel gißi thích rßng các nßn nhßn cßa chißn đßch Chßng Cánh Hßu đß bß tra tßn, bßc tß, bß đßng đß các trßi lao đßng hoßc bß qußn thúc tßi gia, có vài trßng hßp kéo dài đßn nhißu thßp nißn sau mßi chßm đßt.

Dĩ nhiên, ngß i vißt tißu sß có lý do chính đßng khi chú trßng vào cách đßi tßng cßa hß tißp nhßn thß gißi- chúng ta sß không hißu rõ câu chuyßn vß Đßng Tißu Bßnh nßu chúng ta chß vß phe nhßng ngß i chß trßch ông. Vßn đß đß đây là Vogel đß gßng lßng quá mßc đß bißn mßnh cho lý lß cßa Đßng trong cußc đßn áp Thiên An Môn hoßc vßn đß Tây Tßng, đßn nßi ngß i đßc phßi nghĩ rßng không ai có phép nghĩ khác ông. Mßt ví đß khác vào đßu thßp nißn 1980, khi Đßng Tißu Bßnh gay gßt bác bß nhßng đßng hß nßi rßng tß do cá nhßn tß nhóm trí thßc trong Đßng, Vogel nghißm nghß nhßn xét, "Khßi nißm phßng Tây vß mßt Thiên Chúa tißn nghißm vßi quyßn chß trßch nhßng nhà lßnh đßo trßn thß không hß có trong truyßn thßng Trung Qußc." Có lß tßi đß thißu sót đßi u gßi trong kißn thßc cßa mßnh, nhßng có phßi Đßng Tißu Bßnh và các đßng chí cßa ông đß dành sußt cußc đßi cßa hß đß đßnh hình lßi xã hßi Trung Qußc theo các lý thuyßt bí truyßn cßa mßt nhà trß thßc Đßc gßc Do Thái? Truyßn thßng Trung Qußc? Có cái lß là bßt cß lúc nào Vogel thßo lußn vß đß tài này, chính Đßng mßi là thßc thß vßi thßm quyßn đßnh nghißa truyßn thßng và phßm giá Trung Qußc. Các nhà đßi lßp, ngß cß lßi, không có quyßn đßnh nghißa truyßn thßng hay phßm giá qußc gia cßa hß.

Không phßi lúc nào Vogel cũng giß phép. Ông cũng đß cßp đßn mßt vài khía cßnh đen tßi cßa câu chuyßn. Chß có đßi u là ông hßi hßng hái trong vißc "nhón chân" xung quanh nhßng vßn đß nhßy cßm. Vogel mô tß quá trình lên ngßi cßa Đßng Tißu Bßnh trong thßi đßi mß 1978-1979 – hoàn toàn không mßt chút mßa mai – là lúc "hß Đßng bßt đßu đßy Hoa Qußc Phong ra ngoài lß vì lßi ích chung cßa Đßng và nhà nßc." Vogel thußt lßi rßng có mßt sß tuyên thß chß trßch chính

quy& n đ& đ& c công khai dán lên b& c t& ng Dân ch& B& c Kinh, n& i tình th& n chính tr& đ& nguyên đ& đ& c cho phép phát tri& n m& nh trong m& t vài tháng kho& ng cu& i năm 1978: "[nh& ng b&ch ch& ng] đ& c niềm y& t b& i nh& ng ng& i tr& l& y c& m h& ng t& tình th& n t& do m& i phát hi& n c& a h& , nh& ng vì s& ng trong m& t xã h& i khép kín, đ& không có đ& kinh nghi& m và s& khôn ngoan đ& h& ng đ& n ho& c dung hòa khuynh h& ng c& a h& ." Báo Nhân Dân không th& vi& t khá h& n!

Ch& c ch& n giáo s& Vogel là ng& i đi xa h& n ai h& t t& tr& c đ& n nay trong vi& c k& l& i câu chuy& n v& h& Đ& ng. & khía c& nh này ông đáng đ& c khen ng& i; đây là c& m& t kho tàng giá tr& v& t& li& u mà chúng ta s& không h& bi& t đ& n n& u ông đ& không th& c hi& n công trình đ& s& này. Nh& ng nó ch& a h& n là m& t câu chuy& n toàn di& n. Tôi không bi& t đ& n lúc nào m& t câu chuy& n nh& v& y s& đ& c k& l& i?